

Gylle kyrka

Lunds stift

Fasad mot sydväst.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2018-10-18

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Gylle kyrka

Dalköpinge församling, Skytts kontrakt, Lunds stift, Gylle socken,
Trelleborg Gylle 25:1, Trelleborgs kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Från öster. Flygfoto: Pär-Martin Hedberg.

Gylle ligger på Söderslätt en halvmil norr om Trelleborg. Slättbygden har Sveriges bästa åkerjord. De goda förutsättningarna för odling gjorde redan under förhistorisk tid området attraktivt. Flera synliga gravhögar från bronsåldern finns i trakten kring Gylle, bland annat Gyllhögarna, en samling av fyra högar. Kring 1000-talet, efter befolkningsökning och förbättringar inom jordbruket, skedde en omfattande bybildning. Under 1100-talet bildades socknarna och flera romanska kyrkor byggdes i området, ibland ersatte de en träkyrka. Gylle var en betydelsefull plats under tidig medeltid. Gylle var ett så kallat kungalev som finns redovisat i kung Valdemars jordebok från 1231. Kristnandet sammanföll med en starkare kungamakt. Ett kungalev var en samling av kronohemman och ofta även en kungsgård med ibland tillhörande kyrka. Ett kungalev fanns i varje härad.

Till Gylle socken hör även byn Fjärdingslöv. Carl von Linné beskriver i sin Skånska resa 1749 hur han står på Lundhögen, en bronsåldershög sydväst om Gylle, och därifrån kan se 24 kyrkor.

På en karta från 1770 ligger Gylle bys gårdar samlade som en rundby med en damm i mitten för vattning av djuren. Kyrkan ligger i södra delen av byn. Prästgården ligger nordväst om kyrkan. Byn var omgiven av odlingsmark indelad i en mängd smala tegar. Denna struktur behölls fram till enskiftet i början av 1800-talet då landskapet omvandlades. Jorden sammanfördes i större enheter, byn splittrades och de flesta av gårdarna flyttades ut från bykärnan. Nya gatehus byggdes under 1800-talet. Den nuvarande prästgården byggdes på 1840-talet. Folkskola och järnvägsstation uppfördes i Fjärdingslöv där ett stationssamhälle byggdes upp.

De senaste decennierna har inneburit ökad mekanisering av jordbruket, sammanslagning till större enheter av jorden och minskat behov av arbetskraft i lantbruket.

Kyrkan ligger på en höjd i södra delen av byn intill Gyllevägen. I öster finns kyrkans parkering och en sockenstuga. Mot söder gränsar ett betfält. I väster finns prästgårdsparken med prästgården från 1849 som numera är privatbostad. En bit norrut finns byn med tätt liggande gatehus längs Gylle byaväg. En transformatorstation, förmodligen ritad av Theodor Wåhlin, med medeltidsinspirerade trappgavlar står strax intill kyrkomuren sydöst om kyrkan.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan byggdes av sten troligen i början av 1100-talet. Den bestod då av rektangulärt långhus samt lägre och smalare kor i öster. Kyrkan hade likt romanska kyrkor norr- och sydportal och små, högt sittande rundbågiga fönster. Västgaveln och långsidorna närmast gaveln murades om någon gång under medeltiden, kanske beroende av ett ras. Under senmedeltiden byggdes det nuvarande tornet och ett vapenhus framför sydportalen. Tornet är byggt efter att västgaveln murades om.

Koret valvslogs under medeltiden.

Kyrkan har flera gånger reparerats, nedan följer ett urval från underhållsplanen.

1779 förstörades fönstren och nya fönster togs upp.

Tornet har lagats många gånger, hörnen har murats om med tegel och murarna har försetts med dragjärn och ankarslutar.

1813 revs vapenhuset framför sydportalen som gjordes om till ett fönster. En ny ingång togs istället upp i väster på tornet. Vapenhus inrättades i tornets bottenvåning.

Kyrkans utseende finns beskriven 1830. Koret hade stenvälv och långhuset brädvälv.

Kyrkorummet hade fyra stora fönster på var långsida och ett i öster ovanför altaret.

Golvet var täckt med tegel och gravhällar, under bänkarna låg brädgolv. I väster fanns

en läktare med målningar av Kristus och apostlarna.

1833 togs fönster upp i tornets bottenvåning

1839 fick kyrkan orgel och en ny läktare byggdes.

Den stora befolkningsökningen gjorde medeltidskyrkan för liten. Gylle sockens befolkning nära fördubblades under 1800-talets första hälft. 1875 utvidgades kyrkan efter förslag av byggmästare Jacob Holmgren i Wemmerlöf. Ombyggnaden gjordes utan tillstånd från Överintendentsämbetet. Det medeltida koret revs, långhuset förlängdes med fem meter och ett nytt rymligt kor byggdes. De nya delarna byggdes med tegelväggar istället för sten som i de medeltida delarna. Hela taklaget förnyades. Kyrkorummet fick trävalv. Ny ytterdörr i tornet, ny dörr mellan vapenhus och kyrkorum. Nya pelare till läktaren som höjdes.

Yttertaket belades med stickspån, vilket senare byttes till papptäckning, som 1915 byttes till nuvarande tegeltak.

1923 utvidgades orgelläktaren.

1959 upprättades ett omfattande förslag på ombyggnad av arkitekt Eiler Græbe. Det mesta av detta genomfördes dock aldrig på grund av ekonomiska orsaker.

1967 byttes träfönstren mot nya rundbågiga ekfönster med tonat glas efter förslag av Eiler Græbe. Vapenhuset i tornet som tidigare haft synliga bjälkar fick nytt slätt undertak.

1993 gjordes en murverksundersökning vid omputsning. En bit av norra fasaden murades om. 2004 gjordes ännu en murverksundersökning då stora delar av det medeltida murverket var blottat. Spår efter den tidigare sydportalen och vapenhuset hittades bland annat.

Kyrkan har flera gånger kalkats om, senast 2018.

Exteriör

Kyrkan består av långhus och något smalare och lägre rakavslutat kor i öster samt ett kvadratisk torn i väster. Västra delen av långhuset, fram till fjärde fönsteraxeln från väster, är från medeltiden. Långhusets västgavel är ommurad under medeltiden. Långhusets förlängning och koret byggdes 1875. Tornet byggdes under senmedeltiden. Murarna är vitputsade, ekfönstren är rundbågiga, taken är täckta med rött tegel.

De medeltida murarna i långhuset är uppförda som skalmurar med en yttre och inre mur av gråsten, flinta och sandsten kring en kärna av sten och bruk. Tornet har skalmurar av gråsten men har senare lagningar av tegel i hörnen. Långhusets förlängning och koret från 1875 är byggt av fullmurar av tegel. Murarna är spritputsade och vitkalkade. De medeltida delarna har en ojämn buktande yta medan delarna från 1875 är slätare. De medeltida långhusmurarna buktar utåt i ovankant. Långhus- och kormurarna avslutas med en slätputsad takfotsgesims med räta språng.

Koret har en spritputsad sockel medan övriga delar saknar sockel. Korets östra gavelröste är murat av oputsat rött tegel med blindingar.

Tornet avslutas med tre tinnar på gavelröstena mot norr och söder. Tinnarna är avtäckta med tegelpannor. Tornets murar är förstärkta med dragjärn och dekorativa ankarslutar syns på murarna. Vid båda sidorna om tornet finns strävpelare som stöttar långhusets västmur. Tornet har stickbågiga ljudöppningar med luckor av järnplåt i alla väderstreck.

Kyrkan har två ingångar, huvudingång genom tornet i väster och prästingång i koret i öster. Västportalen från 1813 sitter i en stickbågig, slätputsad muröppning. Dörren av bräddor är klädd med stående oljad ekpanel på utsidan. I smygen ligger en gravhäll över kyrkoherde Jacob Klingenberg från 1740. Prästingången sitter i en rundbågig muröppning med rektangulär dörr och lunettformat överljus från 1967. Dörren av ramverk är klädd med oljad panel.

Fasad mot sydöst.

Korets gavelröste mot öster.

De stora spröjsade rundbågiga ekfönstren från 1967 sitter i slätputsade stickbågiga nischer. Ytterbågarna är spröjsade med svagt färgat antikglas medan innerbågarna är hela med klarglas. Fönstren är indelade med åtta luftar. Solbänkarna är slätputsade, sluttande och gråmålade. Det syns tydlig på fönsternischernas olika djup om det är medeltida väggar eller tegelväggar från 1875. I korets östgavel sitter ett åttkantigt fönster med blyinfattat kulört glas.

Långhus, kor och torn har sadeltak. Samtliga tak är belagda med röda, tvåkupiga, flacka tegelpannor. Tornets takpannor vid gavlarna har röda plåtavtäckningar. Långhus och kor har vita vindskivor och galvad plåtavtäckning vid gavlarna. Avvattningen är med hängrännor och stuprör av röd plåt på tornet och galvad stålplåt på långhus och kor.

Interiör

Vapenhuset ligger i tornets bottenvåning. Rummet är avdelat i väster med en

ådringsmålad vägg, där bakom inryms vindfång, trappa, förråd och teknik. Vapenhuset har dagsljus från ett fönster från 1833. Golvet är belagt med gult tegel med röda hörntärningar. Väggarna är av ojämn gråsten, putsade och vitkalkade. Två murklackar vid golvet finns i hörnen. Taket är platt, vävspänt och vitmålat.

Rummet är möblerat med bänkar, bord för broschyrer och klädhängare på fot. På väggen hänger Karl XI:s monogram. På golvet står en kyrkklocka från 1200-talet som användes fram till 1948. En ådringsmålad pardörr med spröjsat glas leder till långhuset.

Långhuset mot koret i öster.

Kyrkorummet består av långhus och kor. Slutna bänkar står på ömse sidor om mittgången i långhuset. Bänkarna går ut till ytterväggarna. I väster finns en orgelläktare.

Väggarna är putsade och vitkalkade. Övergången från det medeltida långhuset till 1875 års tillbyggnad är tydlig i väggjockleken med betydligt tunnare väggar i förlängningen. Väggarna i den medeltida delen buktar utåt i ovkant. Golvet i mittgången är belagt med gula åttkantiga tegelplattor med röda hörntärningar. Under bänkkvarteren ligger målade furubrädor. Framför första bänkraderna ligger trägol. Dopfont, dopaltare och piano står i nordöst och predikstolen i sydöst. Spröjsade eckfönster i djupa nischer i äldre delen och grunda nischer i nya delen belyser rummet.

Långhuset är välvt med ett vitputsat flackt trävalv med segmentbågig form från 1875. I

valvet hänger mässingskronor.

Triumfbågen mellan långhus och kor är rundbågig och hög. Koret är upphöjt med två trappsteg av trä. Golvet i koret är belagt med tegel och en infälld gravsten över kyrkoherde Klingenbergers hustrur och 14 barn. Koret upptas av altaruppsatsen och altarringen. I östgaveln ovanför altaruppsatsen sitter ett åttkantigt fönster med glas i klara färger. Infällt i norrväggen finns ett series pastorum med prästerna från 1540 till 1744 med dekor av änglahuvud, bladornament och skelett.

Den lilla sakristian inryms bakom altaruppsatsen. Golvet är belagt med brädor.

Långhuset mot väster.

Tornets övre våningar nås från vapenhuset med trätrappor. På andra våningen förvaras äldre föremål som orgelpipor, kristallkrona och psalmnummertavla. Väggarna är av gråsten, på golven ligger brädor. I klockvåningen står klockbocken av ek med två klockor. Det finns ljudöppningar åt fyra håll.

Vinden nås genom en liten plåtlucka på andra våningen. Taklaget av furu förnyades 1875. Takets äldre beläggning med träspån är sparat under takteglet och syns på vinden.

Inredning och inventarier

Altaret av målat ramverk av trä är troligen från 1875. På framsidan mot väster monterades 1959 fyra rikt snidade karyatider som tidigare hängde på kyrkväggen. Enligt konserveringsrapporten har karyatiderna troligen tillhört ett idag försvunnet antemensale till altaret. Ramverket är mot väster täckt med släta skivor målade i flera färger.

Altaruppsatsen av bemålad ek är ett additionsaltare från omkring 1580 med tre bildfält i två våningar. Bilderna är avdelade med räfflade pilastrar. Från början var det text i fälten som på 1600-talet och återigen på 1700-talet målades över med bilder. På sidorna finns snidade beslagsvingar. Altaruppsatsen har en himmelsmålad baldakin som vilar på kolonner som står på postament på altarbordet. Baldakinen är krönt av ett gavelmotiv med målning av Kristus med segerfanan. Altaruppsatsen har varit övermålad med vit färg flera gånger. 1935 tog konservator Oswald Oswald fram färgerna och bilderna från troligen 1600-talet. Bilderna visar korsfästelsen flankerad av Moses och Johannes i övre raden, Jesus födelse samt evangelisterna i nedre raden.

Altarringen av trä från 1875 har svarvade smala gråmålade balusterdockor med en slät överliggare. Knäfallet är skinnklätt. 1959 togs altarringens grindar bort.

Dopfunten av trä från 1875 är åttkantig med sidor av släta ramverk. I ovankant finns en snidad dekor. Målad i brutet vitt med bronserade detaljer.

Dopfunten.

Predikstol.

Altaruppsatsen i koret.

Predikstolen är av bemålad snidad ek från 1500-talets slut. Trappan tillkom 1975. Vid en renovering 1956 togs de ursprungliga färgerna fram. Korgens sidor har snidade

evangelistfigurer inom rundbågiga fält krönte av gavelmotiv. Hörnen markeras av kolonetter på postament med lejonmasker. Undersidan avslutas med en pinjekotte. Baldakinen, som är tillverkad till en dopfunt, inköptes från Hököpings kyrka 1746.

Bänkinredningen är sluten och tillkom förmodligen vid kyrkans tillbyggnad 1875. Dörrar och ryggar är i ramverkskonstruktion med en profilerad överliggare. Sitsar och gavlar är av hela brädor. Målad i enkel grön träimitation med detaljrand i rött och vitt på dörrspeglarna. Lösa fotstöd. Röda dynor ligger i bänkarna.

Orgeln är byggd 1923 av Olof Hammarberg i Göteborg. Orgeln byggdes om av Finn Krohns orgelbyggeri i Danmark 1990. Fasaden och läktarbarriären ritades av C G Blom Carlsson 1838 till en äldre orgel. Fasaden är i nyklassicistisk stil målad i vitt och guld. Pipfälten indelas av pilastrar. Dekoreras med snidade änglar, basuner och lagerkrans.

Storklockan av malm är gjuten 1850 av Joh.G. Liljendahl. *Lillklockan* av malm är gjuten 1948 av M & E. Ohlsson, Ystad. Båda klockorna är prydda med bårder och inskriptioner. Dessa klockor används och hänger i klockbocken i tornet. *Klocka från 1200-talet*, som användes fram till 1948, står uppställd i vapenhuset. Enkel profilering i över- och underkant.

Kyrkogården

Historia

Den äldsta delen av kyrkogården närmast kyrkan etablerades under medeltiden. Medeltida kyrkogårdar anses allmänt ha varit inhägnade, betade ängar, som även fungerade för profana ändamål. Gravarna utformades ofta som små kullar med träkors. Under andra hälften av 1800-talet omgestaltades ett stort antal kyrkogårdar i Skåne då de fick stramare planlösningar med gångar och kvarter och omgärdade gravplatser.

Gylle kyrkogård har flera gånger utökats. Den lilla medeltida kyrkogården utökades 1854. En stor utvidgning mot öster skedde på 1890-talet. Ytterligare utvidgning mot sydöst skedde 1940.

Beskrivning

Kyrkogårdens äldsta delar kring kyrkan omges av en fogad gråstensmur åt väster, norr och söder. Muren är vitmålad mellan gråstenen och avtäckt med röda tegelpannor. De utvidgade delarna från 1890 och 1940 omges av olika sorters häckar, liguster, avenbok och hagtorn. Hela kyrkogården omges åt söder, norr och öster av en trädkrans med oxel och lind. I väster ligger prästgårdsparken med stora träd. Dekorativa

gjutjärnsgrindar mellan kraftiga murade stolpar finns i muren i nordväst och sydväst. I nordväst leder grinden till prästgården, i sydväst ut på ett betfält. I öster finns huvudingången genom en smidesgrind från parkeringen. En bred grusgång kantad med en lindallé med kyrkans östgavel i fonden leder från parkeringen upp till kyrkan.

Kyrkogården söder om kyrkan.

Lindallén mot kyrkans östgavel.

Kyrkan omges av singel. Gravplatserna på södra sidan om kyrkan är stora och omgärdade av buxbom och belagda med singel. Gravplatser har flera stenar inom samma avgränsning och är familjegravar eller gårdsgravar. Enstaka gravplatser har avgränsning med smidesstaket. Stenarna är högresta från sekelskiftet kring 1800/1900 och har bland annat form av obelisker och avbrutna kolonner. Även kalkstensvårdar från mitten av 1800-talet finns, flera med oläslig text. Några gravkar, en liggande stenram, med plantering finns. Lantbrukare är den vanligaste titeln på kyrkogården. Den äldre delen avgränsas med en idegranshäck mot den utvidgade delen från 1890-talet. Denna del avgränsas i sin tur mot 1940-tals utvidgningen med en låg gråstensmur.

Kyrkogården från 1890 har stora gravplatser med singel omgärdade av buxbom, stenramar eller kopparräcke mellan stenpelare. Stenarna är generellt högresta. Vintergröna buskar växer på flera gravar.

På delen från 1940-talet är gravplatserna små och individuella med horisontella eller liggande stenar. Även här är gravplatserna belagda med singel och omgärdade av buxbom. Halva delen är grässådd utan gravplatser.

Byggnader på kyrkogården

Inga övriga byggnader finns på kyrkogården. Strax utanför muren i öster finns sockenstugan med toalett och samlingsrum. Fasaden är av tegel. Dessutom finns ett litet redskapsförråd med fasad av brun träpanel.

Kulturhistorisk karaktärisering för Gylle kyrkoanläggning

Traktens långa historia syns i flera gravhögar från bronsåldern i jordbrukslandskapet kring Gylle. Byn har kvar tätt liggande gatehus längs byvägen och kringbyggda gårdar. Den före detta prästgården från mitten av 1800-talet ligger i nära anslutning till kyrkan. En hög och smal transformatorstation med medeltidsinspirerade trappstegsgavlar står strax utanför kyrkogårdsmuren.

En gråstensmur med dekorativa gjutjärnsgrindar omgärdar kyrkogården. Trädkransen, allén och järngrindarna är betydelsefulla inslag i miljön. Kyrkogården karaktäriseras av sent 1800-tals ideal med buxbomsomgärdade gravplatser med singel enligt typiskt sydkånskt mönster. Utvidgningarna är avläsbara med häckar och murar. Kyrkogården har inga senare tillägg som minneslund eller askgravplatser.

Kyrkan är uppförd av sten omkring början av 1100-talet med ett bastant torn från senmedeltiden. Den stora befolkningsökningen på 1800-talet krävde en större kyrka. På många håll revs den medeltida kyrkan men här gjorde man en drastisk tillbyggnad. 1875 revs det medeltida koret, långhuset förlängdes och ett nytt större kor byggdes samt hela taklaget förnyades. Tillbyggnaden ritades av en byggmästare. Fasaderna är vitputsade, taken är belagda med rött tegel, fönstren är rundbågiga av ek som sitter i stickbågiga smygar. Korgaveln är markerad med oputsat rött tegel dekorerad med blinderingar och Bruniusinspirerad. De medeltida murarna på torn och delar av långhuset är breda, ojämna och slätputsade gråstensmurar med djupa fönsternischer som skiljer sig tydligt från förlängningen i öster.

Kyrkorummet präglas av tillbyggnaden 1875 och är ett enkelt rymligt ljust rum med vita väggar och välvt med ett vitputsat flackt trävalv. Även invändigt skiljer sig fönsternischer och väggar mellan tillbyggnad och medeltida delar. Det vackra tegelgolvet med hörntärningar från 1875 är tidstypiskt. Inredningen är från olika tider med predikstol och altaruppsats från slutet av 1500-talet, samstämmig nyklassicistisk läktare och orgelfasad från 1838 samt bänkar, altarring och altare från 1875. Vapenhusets buckliga stenväggar ger en ålderdomlig stämning som olyckligt bryts av det vävspända målade undertaket. Den tidigare takbeläggningen av spån är bevarad som underlag för tegelpannorna och synlig på vinden.

Kyrkans äldsta inventarium är kyrkklockan från 1200-talet som står i vapenhuset. Bevarade klockor från denna tid är ovanligt, endast ytterligare sex klockor finns i Skåne. Kyrkan har en rikt snidade predikstol och ett additionsaltaret med baldakin av

lokal snickare från slutet av 1500-talet. De är bland de äldsta i Skåne efter reformationen men altartavlans texttavlor är inte bevarade. Även Dalköpinge kyrka i närheten har ett additionsaltare från denna tid.

Att tänka på

- Kyrkan ligger på en liten höjd i anslutning till prästgården, Wåhlins transformatorstation och bygatan med gatehus.
- Kyrkogårdens gråstenmur med järngrindar och trädkransen bidrar till kyrkogårdens värde.
- Långhuset har delvis bevarat romanskt medeltida murverk i mitten av långhuset. Kyrkan är en av många förändrade kyrkor under 1800-talets befolkningsexplosion.
- Kyrkan har en av fåtaliga klockor från 1200-talet.
- Predikstol och altaruppsats är bland de äldsta i Skåne.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4 kap. 3§.

Kyrkan ligger inom riksintresse för kulturmiljövård Gylle-Dalköpinge. Anläggningen ligger dessutom inom av länsstyrelsen utsedd särskilt värdefull kulturmiljö, Dalköpinge-Gislöv-Gylle.

Kyrkotomten ligger inom reg. fornlämning Gylle 87:1 som utgör den ungefärliga bytomten enligt lantmäterikartor från 1770 och 1806. Fornlämningar skyddas enl. 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Skånska kyrkor, Skånes Hembygdsförbund årsbok 1997

Underhållsplan för Gylle kyrka, 2017-06-09, Erika Martin Arkitekter AB

Gylle kyrka-utvändig renovering, Antikvarisk kontroll,

Petter Jansson och Emelie Petersson 2004

Helgedomar på Söderslätt II, Ernst Frostin 1966

Områdesbestämmelser för Gylle by, Trelleborgs kommun, 2002

Övriga uppgifter

Denna rapport om Gylle kyrka, Skytts kontrakt, har upprättats av:
Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)
Karl Johan Kember (granskning),
Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden
JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2018-09-19

Färdigställd rapport: 2018-10-18

Gylle kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk-natursten Murverk-tegel
Fasadmaterial:	Puts-slät Puts-sprit
Fasadkulör:	Vit
Takform:	Sadeltak
Taktäckningsmaterial:	Takpannor-lertegel, tvåkupiga
Byggnadsdel:	Torn-väster Långhus Kor-öster-smalare